

MEDIAEVAL FISHING COMMUNITIES AND THEIR MATERIAL CULTURE: QUERIES AND ISSUES

Frans Verhaeghe

Free University of Brussels, Dept of Archaeology and Arts
Pleinlaan 2, B-1050 Brussels, Belgium
E-mail: Frans.Verhaeghe@vub.ac.be

The basic aims of the present lecture are first to provide an introduction to the conference and second to try and sketch a general framework of the many topics and issues related to the study of mediaeval and early modern fishing communities in the North Sea region.

Actually, this conference is one of the immediate results of the many years of excavation work on the site of Walraversijde near Ostend, Belgium. Basically, Walraversijde, part of which has been recreated, was a 13th- to early 16th-century village, the population of which was heavily involved in fishing as well as in other activities, before the settlement dwindled to a rural hamlet consisting of a few farms. Dr Marnix Pieters who spent so many years on this site and who last year presented a doctoral thesis on the subject (Pieters, 2002) has been the motor behind the whole project which is a co-operative venture of the Province of West-Flanders and the Flemish Institute for the Archaeological Heritage. He will present the site in some detail, but as he tried and considered Walraversijde within a broader historical and geographical setting, his search for comparable sites and data has also led to a number of questions which transcend the physical site of Walraversijde. And this explains not only why the present conference was organized, but also its venue and, more importantly, the programme.

Archaeology is of course at the core of the programme, but given the chronological framework under consideration and indeed the very nature of the subject, the approach cannot be limited to an assessment of the archaeological evidence. Attention will also have to be paid to historical and even folk-life approaches. There is good reason for this: as with most other subjects, any discussion of the nature, characteristics and development through time of these communities cannot but take into account the political, economic, social and behavioural conditions which constituted the framework in which they emerged, functioned and sometimes also declined. This is certainly also true in the case of the rather specific segment of the population which these communities represent or represented and which historical evidence demonstrates - as suggested by the title of the conference - to have been involved in more than the basic economic activity of fishing.

The conference will look at the archaeology of a number of relevant sites, at some of the problems and possibilities when it comes to reconstructing the immediate material environment of the people involved, and even at the landscape in which they lived and its organization, components and symbolic contents. The main economic activity of these communities will equally loom large in our discussions: mediaeval and later fishing will be scrutinized by historians, archaeologists and archaeozoologists and so will the main tool of the trade, i.e. the ships. And of course, many other aspects will equally be on the agenda, from subsistence and food over houses, water, wells, furniture, and other things, to the many other objects which were part of the daily scene and thus influenced both the behaviour of these people and their perception of the world.

Several key issues are at stake here, all of them covered by the general title which relates to our knowledge and understanding of mediaeval and early modern fishing communities in the North Sea region. Hopefully, the discussion of a number of individual sites ranging from Flanders and

England to southern Scandinavia will allow us to identify not only a number of common features and lines of development, but perhaps also a number of significant differences. These will have to be explained, possibly in terms of their different socio-cultural and even political settings. Indeed, beyond the discussion of individual sites, regions, and particular aspects of the material world and behaviour of these fishermen, another question will eventually have to be addressed: are these fishermen part of a broader 'North Sea culture'?

But there is more. It can reasonably be argued that the historical evidence and the archaeological remains refer to the same past of the same people, but without looking at the same parts or aspects of this past. Archaeology provides clues which the written and oral sources do not offer and vice versa. However, the archaeological evidence cannot be fully understood in terms of behavioural patterns without acknowledging both its potential and its limitations as well as the often complex methodological problems it confronts us with. This is certainly valid in the case of the fishing communities, where the specific environmental conditions and the specific activities cannot but have influenced their lives, perceptions of the world and behaviour. Therefore, a number of theoretical and methodological issues relating to the interpretation of the archaeologically documented material remains can hardly be avoided.

Basically, three keywords should constantly be kept in mind here: communities, material culture and holistic approaches. Communities because there are number of questions related to the material world and organization of these communities as well as to how they were embedded in regional systems and cultural patterns. Material culture not only because the material remains constitute one of the core sources to our understanding of this particular world but also because it is undoubtedly one of the main factors co-influencing both the relatedness and the differences between fishing communities and other segments of the population. And holistic approaches because, however idealistic this much abused notion may be, it emphasises that we should constantly keep in mind the multiple intricate links and interactions between these fishermen-traders-pirates, their physical and cultural environment, their possessions and commodities, and the world beyond the confines of their village. Equally crucial are two other concepts which lurk behind these keywords. First, the notion that there is no dualism between people and the material world (Miller, 1994). And second, the idea that objects - from landscapes to humble pots - are interactive tools constantly (though not necessarily consciously) used in social reproduction and communication (Schiffer, 1999). The present author believes it is with these basic assumptions in mind that the archaeological remains should be assessed in terms of information about these fishing communities (and all others).

Any survey of the relevant literature will readily show - as Marnix Pieters (2002) has demonstrated - that we are but at the beginning of understanding these mediaeval and early modern fishing communities as a functional component of the complex societies which they were part of. There has been a fair number of studies of a historical nature related to fishing and the economy of fishing, but by and large, these concern the trade itself as part of the economy rather than the socio-cultural characteristics of these communities. The opposite is the case for the many cultural anthropologists and ethnographers who have paid a fair amount of attention to fishing and fishing communities at large as a socio-cultural and behavioural phenomenon and as a specific kind of socio-cultural environment. But their work of necessity relates to recent communities and situations which cannot readily be equated to the north-west European mediaeval and early modern ones. Finally, archaeologists have joined those interested in these communities but apart from the occasional find or the passing reference, their efforts have started only fairly recently, at least where the mediaeval and early modern times are concerned. The same is valid for archaeozoological and archaeobotanical work related to these fishing communities. As a result, the number of relevant sites having been investigated extensively and systematically being fairly few and far apart and therefore, our

(archaeological) understanding of the material world of these mediaeval people is still rather limited.

This makes it tempting to try and develop a more systematic research programme on the subject, constructed around a number of key questions such as:

To what extent – if any – did these communities develop characteristic and distinctive material culture and behavioural patterns?

- in terms of settlement structure, lay out and spatial organization;
- in terms of housing (including plots and spatial organization within both plots and houses);
- in terms of other components of their material surroundings.

To what extent were these material culture and behavioural patterns influenced by:

- the particular physical environment;
- the particular core activities (notably fishing and shipping);
- the regional socio-cultural and material setting.

To what extent – if any – do these communities reflect traits common to fishing settlements in the North Sea region and what factors can help to explain regional or sub-regional differences?

How did all this develop through time?

Many other questions will also have to be addressed, among them the possible impact of activities other than fishing and shipping on the material culture of these communities and their people. Walraversijde has already provided a few tantalising indications for the possible influences of enhanced access to quality commodities - through trade or, more generally, extensive external contacts - on the local material surroundings, as reflected by a few specific categories of finds. The evidence suggested a higher than expected occurrence of foreign quality goods, the explanation possibly being more intensive contacts with major ports and/or on the high seas (Pieters *et al.*, 1994; Pieters, 2002). Similarly, the role of farming should not be neglected, because the evidence suggests that fishing did not necessarily constitute the only source of food and/or income.

Formulating encompassing questions is relatively easy. Arriving at satisfactory answers will not be. Archaeology still has to expand the factual database to a considerable extent. It also has to refine its methodology for the interpretation of the material remains. Nevertheless, it can reasonably be argued that the conjunction of archaeological (including archaeo-environmental), historical and ethnographical sources and information should eventually allow us to assess in more detailed ways the particular world and position of the mediaeval and later fishermen-farmers-traders-pirates. In addition, this type of research can also help us to gain a better insight into the material impact of a type of networking which is both systematic and opportunistic.

References

- Miller D. 1994. Artifacts and the meaning of things. p.396-419. In: Ingold T. (Ed.). *Companion encyclopedia of anthropology*. London & New York. Routledge.
- Pieters M. 2002. Aspecten van de materiële leefwereld in een laatmiddeleeuws vissersmilieu in het zuidelijk Noordzeegebied. Een bijdrage tot de middeleeuwse rurale archeologie, in zonderheid naar aanleiding van de opgravingen te Raversijde (stad Oostende, provincie West-Vlaanderen, België). S.I. [Brussel & Aalst]: Author, doct. diss, Vrije Universiteit Brussel, unpublished ms., 2002.

- Pieters M., A. Ervynck, W. Van Neer and F. Verhaeghe. 1994. Raversijde: een 15de-eeuwse kuil, een lens met platvissen, en de betekenis voor de studie van de site en haar bewoners. *Archeologie in Vlaanderen* 4:253-277.
- Schiffer M.B. (with the collaboration of A.R. Miller). 1999. *The material life of human beings. Artifacts, behavior, and communication.* London & New York. Routledge.

MIDDELEEUWSE VISSERSGEMEENSCHAPPEN EN HUN MATERIËLE CULTUUR: VRAGEN EN PROBLEEMSTELLINGEN

Frans Verhaeghe

Vrije Universiteit Brussel, Vakgroep Kunstwetenschappen en Archeologie
Pleinlaan 2, B-1050 Brussel, België
E-mail: Frans.Verhaeghe@vub.ac.be

De eigenlijke doelstellingen van deze bijdrage omvatten eerst en vooral het geven van een inleiding tot het colloquium en vervolgens een poging tot het schetsen van een algemeen kader voor de vele onderwerpen en probleemstellingen die verband houden met de studie van middeleeuwse en vroegmoderne vissersgemeenschappen in het Noordzeegebied.

In feite is dit colloquium één van de directe resultaten van de vele jaren opgravingen op de site van Walraversijde bij Oostende, België. In essentie was Walraversijde – dat nu ten dele herbouwd is – een 13de- tot vroeg-16de-eeuws dorp waarvan de bevolking sterk geëngageerd was in de visserij maar ook in andere activiteiten, en dit tot het dorp inkromp tot een ruraal gehuchtje bestaande uit enkele hoeven. Dr. Marnix Pieters, die zoveel jaren op deze site werkte en verleden jaar een doctorale dissertatie verdedigde over dit onderwerp (Pieters, 2002), is de motor van het project dat een gezamenlijke onderneming is van de Provincie West-Vlaanderen en van het Instituut voor het Archeologisch Patrimonium van het Vlaams Gewest. Hij zal de site meer in detail voorstellen, maar omdat hij gepoogd heeft Walraversijde te bekijken binnen een bredere historische en geografische context leidde zijn onderzoek ook naar een aantal vragen die de louter fysische site van Walraversijde overstijgen. En dit verklaart meteen niet alleen waarom dit colloquium werd georganiseerd, maar ook waarom het plaats vindt in Raversijde en – belangrijker nog – het programma.

De archeologie vormt natuurlijk de kern van het programma, maar rekening houdende met de chronologische tijdsperiode in kwestie en natuurlijk met de eigen aard van het onderwerp kan de benadering niet beperkt blijven tot een inschatting van de archeologische gegevens. Er moet ook aandacht gaan naar historische en zelfs volkskundige benaderingen. Daar zijn goede redenen voor: zoals bij vele andere onderwerpen kan een bespreking van de aard, kenmerken en evolutie doorheen de tijd van deze vissersgemeenschappen onmogelijk voorbijgaan aan de politieke, sociale, economische en gedragswetenschappelijke condities waarin deze gemeenschappen zich ontwikkelden, functioneerden en soms ook ten onder gingen. Dat is zeker het geval voor dit bijzonder segment van de bevolking die deze gemeenschappen vertegenwoordigden en waarvan de historische informatie aantoonde – zoals gesuggereerd in de titel van het colloquium – dat deze mensen ook op andere gebieden dan de visserij actief waren.

Het colloquium zal aandacht besteden aan de archeologie van een aantal relevante sites, aan de problemen en mogelijkheden bij de reconstructie van de onmiddellijke materiële omgeving van de betrokken mensen, en zelfs aan het landschap waarin ze leefden, met zijn organisatie, componenten en symbolische inhoud. De belangrijkste economische activiteit van deze gemeenschappen zal eveneens een grote rol spelen in de besprekingen: de middeleeuwse en latere visserij zal onder de loep genomen worden door historici, archeologen en archeozoölogen, en hetzelfde geldt ook voor het belangrijkste werkmiddel van dit bedrijf, nl. het schip. En natuurlijk zullen ook vele andere onderwerpen op de agenda staan, van levensonderhoud en voeding over huizen, watervoorziening, waterputten, meubilair en andere, tot de vele andere objecten die deel uitmaakten van de dagelijkse leefwereld en aldus zowel het gedrag van deze mensen als hun perceptie van de wereld beïnvloedden.

Verskillende sleutelbegrippen en probleemstellingen zijn hier aan de orde, alle gedekt door de algemene titel van het colloquium die slaat op onze kennis en begrip van de middeleeuwse en vroegmoderne vissersgemeenschappen in het Noordzeegebied. Verhoopt wordt dat de bespreking van een aantal individuele sites van Vlaanderen en Engeland tot Zuid-Scandinavië ons niet alleen zal toelaten een aantal gemeenschappelijke kenmerken en lijnen van ontwikkeling te identificeren, maar misschien ook een aantal betekenisvolle verschillen. Deze zullen moeten verklaard worden, mogelijk op grond van de verschillende socioculturele en politieke omstandigheden. Meer nog, voorbij de discussie van individuele sites, streken en bijzondere aspecten van de materiële leefwereld en het gedrag van deze vissers, zal nog een andere vraag uiteindelijk moeten bekeken worden: waren deze vissers deel van een bredere 'Noordzeecultuur'?

En er is meer. Het kan goed geargumenteed worden dat de historische (geschreven) bronnen en de archeologische overblijfselen naar hetzelfde verleden van dezelfde mensen verwijzen, maar zonder naar dezelfde delen of aspecten van dit verleden te kijken. De archeologie biedt sleutels en inzichten die de geschreven bronnen en de mondelinge overlevering niet bieden en vice versa. Maar de archeologische gegevens kunnen niet begrepen worden in termen van gedragspatronen zonder de mogelijkheden en beperkingen van dit materiaal onder ogen te zien, zowel als de complexe methodologische problemen waarmee ze ons confronteren. Dit is zeker zo in het geval van deze vissersgemeenschappen, waar de specifieke milieu-omstandigheden en de specifieke activiteiten ongetwijfeld een invloed hadden op het leven, de perceptie van de wereld en het gedrag van deze mensen. Daarom kunnen een aantal theoretische en methodologische probleemstellingen i.v.m. de interpretatie van de archeologisch gedocumenteerde materiële resten niet ontlopen worden.

Fundamenteel moeten hier drie sleutelwoorden voortdurend in de geest gehouden worden: gemeenschappen, materiële cultuur, en holistische benaderingen. Gemeenschappen omdat er een aantal vragen rijzen i.v.m. de materiële leefwereld en de organisatie van deze gemeenschappen zowel als i.v.m. de wijze waarop ze ingebed waren in regionale systemen en culturele patronen. Materiële cultuur niet alleen omdat de materiële overblijfselen één van de kernbronnen vormen voor onze kennis van deze wereld maar ook omdat dit ongetwijfeld één van de hoofdfactoren was die een rol speelde in zowel de banden als de verschillen tussen deze vissersgemeenschappen en andere segmenten van de bevolking. En holistische benaderingen omdat deze notie – hoe idealistisch deze veel misbruikte uitdrukking ook moge zijn – benadrukt dat we constant aandacht moeten hebben voor vele ingewikkelde banden en interacties die bestonden tussen deze vissers-handelaars-piraten, hun fysische en culturele wereld, hun goederen en bezittingen, en de wereld buiten de grenzen van hun dorp. Evenzeer cruciaal zijn twee andere concepten die eigenlijk schuilgaan achter deze sleutelwoorden. Eerst is er de notie dat er geen dualiteit bestaat tussen mensen en de materiële wereld (Miller, 1994). En vervolgens is er de notie dat objecten – van landschappen tot nederige potten – interactieve werktuigen zijn die constant (maar niet noodzakelijk bewust) gebruikt worden bij de sociale reproductie en communicatie (Schiffer, 1999). Ondergetekende is de mening toegedaan dat het met deze noties in de geest is dat de archeologische resten moeten ingeschat worden in termen van informatie over deze vissersgemeenschappen (en alle andere trouwens).

Zoals Marnix Pieters (2002) heeft aangetoond zal om het even welk overzicht van de relevante literatuur snel duidelijk maken dat we pas aan het begin staan van een goed begrip van de middeleeuwse en vroegmoderne vissersgemeenschappen als functionele component van de complexe maatschappij waar ze deel van uitmaakten. Er bestaat wel een redelijk aantal studies van historische aard omtrent de visserij en de visserij-economie, maar over het algemeen gaan deze over de visserij als deel van de economie eerder dan over de socio-culturele kenmerken van die gemeenschappen. Het omgekeerde is het geval voor het werk van de vele cultuuranthropologen en ethnografen die heel wat aandacht hebben besteed aan de visserij en

aan vissersgemeenschappen over de ganse wereld als een sociocultureel en gedragswetenschappelijk fenomeen en als een specifiek soort sociocultureel milieu. Logischerwijze is hun werk evenwel gericht op recente gemeenschappen en situaties die niet zomaar gelijkgesteld kunnen worden met deze in middeleeuws en vroegmodern Europa. Uiteindelijk hebben ook de archeologen de rangen vervoegd van zij die in deze gemeenschappen geïnteresseerd zijn, maar – op enkele occasionele vondsten en verwijzingen na – is hun werk pas in recente tijd gestart, tenminste wat de middeleeuwse en vroegmoderne perioden aangaat. Hetzelfde geldt voor het archeozoölogische en archeobotanische werk i.v.m. deze vissersgemeenschappen. Het resultaat hiervan is dat het aantal sites dat extensief en systematisch werd onderzocht vrij beperkt is en daarom is het (archeologisch) inzicht in de materiële wereld van deze mensen nog altijd vrij gelimiteerd.

Dat maakt de verleiding groot om te pogen een meer systematisch onderzoeksprogramma over dit onderwerp op poten te zetten, geconcipeerd rond een aantal kernvragen zoals:

In welke mate ontwikkelden deze vissersgemeenschappen een kenmerkende en distinctieve materiële cultuur en gedragspatronen – als ze dat al deden?

- in termen van nederzettingsstructuur, lay-out en ruimtelijke organisatie;
- in termen van behuizing (incl. percelering en ruimtelijke organisatie binnen zowel het perceel als het huis);
- in termen van andere componenten van de materiële leefwereld.

In welke mate waren deze materiële cultuur en gedragspatronen beïnvloed door:

- het specifieke fysische milieu;
- de specifieke kernactiviteiten (inzonderheid de visserij en de scheepvaart);
- de regionale socioculturele en materiële omgeving.

In welke mate reflecteren deze gemeenschappen kenmerken die gemeenschappelijk zijn aan de vissersgemeenschappen in het Noordzeegebied – als ze dat al doen – en welke factoren kunnen helpen de regionale en subregionale verschillen verklaren?

Hoe evolueerde dit alles doorheen de tijd?

Vele andere vragen zullen eveneens moeten gesteld worden, zoals bijvoorbeeld de vraag naar de eventuele impact van activiteiten buiten de visserij en de scheepvaart op de materiële leefwereld van deze gemeenschappen en hun mensen? Walraversijde heeft reeds enkele intrigerende indicaties geboden voor de mogelijke invloed van een betere toegang tot kwaliteitsgoederen – via handel of, algemener, extensieve contacten met de buitenwereld – op de eigen materiële leefwereld, zoals weerspiegeld door sommige klassen van goederen. Het vondstenmateriaal weerspiegelde een hoger dan normale vertegenwoordiging van bepaalde kwaliteitsgoederen, waarbij betere contacten met grotere havens en/of op zee een mogelijke verklaring vormen (Pieters *et al.*, 1994; Pieters, 2002). Een gelijkaardige vraag betreft de rol van de landbouw, die niet mag onderschat worden. Immers, de gegevens suggereren dat de visserij niet noodzakelijk de enige bron van de voedselbevoorrading of het inkomen was.

Overkoepelende vragen stellen is vrij gemakkelijk. Bevredigende antwoorden vinden zal dat niet zijn. De archeologie moet nog haar gegevensbestand in belangrijke mate uitbreiden. Ze dient ook haar methodologie voor de interpretatie van de materiële resten te verfijnen. Maar toch kan op redelijke wijze geargumenteed worden dat de samenvoeging van de archeologische (incl. de studie van de milieu-indicatoren), historische en ethnografische bronnen en informatie ons op termijn zou moeten toelaten op meer gedetailleerde manier de bijzondere wereld en

positie van de middeleeuwse en vroegmoderne vissers-boeren-handelaars-piraten in te schatten. Bovendien kan dit soort onderzoek ons ook helpen om betere inzichten te verwerven in de materiële impact van een type van netwerkontwikkeling die zowel systematisch als opportunistisch is.

Referenties

- Miller D. 1994. Artifacts and the meaning of things. p.396-419. In: Ingold T. (Ed.). Companion encyclopedia of anthropology. London & New York. Routledge.
- Pieters M. 2002. Aspecten van de materiële leefwereld in een laatmiddeleeuws vissersmilieu in het zuidelijk Noordzeegebied. Een bijdrage tot de middeleeuwse rurale archeologie, in zonderheid naar aanleiding van de opgravingen te Raversijde (stad Oostende, provincie West-Vlaanderen, België). S.l. [Brussel & Aalst]: Author, doct. diss, Vrije Universiteit Brussel, unpublished ms., 2002.
- Pieters M., A. Ervynck, W. Van Neer en F. Verhaeghe. 1994. Raversijde: een 15de-eeuwse kuil, een lens met platvissen, en de betekenis voor de studie van de site en haar bewoners. Archeologie in Vlaanderen 4:253-277.
- Schiffer M.B. (met de medewerking van Miller A.R.). 1999. The material life of human beings. Artifacts, behavior, and communication. London & New York. Routledge.